

СТРУКТУРА СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ОСОБИСТОСТІ

В статті розкрито структуру соціально-психологічної компетентності особистості. Показано, що високий рівень соціально-психологічної компетентності характеризується: високою ефективністю взаємодії, що забезпечує симпатії оточуючих людей; високим рівнем розвитку психічних процесів; високим рівнем розвитку товарищескості; високим рівнем сформованості рефлексивних здібностей; високою швидкістю прояву комунікативних здібностей у процесі спілкування; широким набором способів взаємодії; вмінням керувати процесом спілкування; високою вираженістю конструктивних здібностей; яскраво вираженим умінням організовувати взаємодію з оточуючими.

Ключові слова: особистість, компетентність, соціально-психологічна компетентність.

Постановка проблеми. Проблема становлення і розвитку соціально-психологічної компетентності особистості є однією з найважливіших у психології. Ця проблема в останні роки стає все більш актуальною та значущою, оскільки суспільство ставить нові високі вимоги до особистості, до рівня її компетентності. Одним з важливих компонентів професіоналізму в діяльності є соціально-психологічна компетентність.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику соціально-психологічної компетентності становлять: компетентнісний підхід (Ю. М. Швалб), концепції соціального пізнання і соціальних уявлень (Г. М. Андреева, О. О. Бодальов, А. І. Донцов), уявлення про Я-концепцію західних і вітчизняних дослідників (Р. Бернс, У. Джеймс, Дж. Мід, Ч. Кулі, К. Роджерс, І. С. Кон, О. М. Леонт'єв, С. Л. Рубінштейн, В. А. Петровський, К. К. Платонов, та ін.); концепції професійного та особистісного зростання, що розроблялися українськими психологами (Г. О. Балл, О. Ф. Бондаренко, М. Й. Боришевський, А. Б. Коваленко, Г. С. Костюк, С. Д. Максименко, В. О. Моляко, О. М. Раєвський, В. А. Роменець, В. О. Татенко, Т. М. Титаренко, П. Р. Чамата, Н. В. Чепелева, О. В. Чуйко, Н. Ф. Шевченко та ін.), російськими психологами (К. О. Абульханова-Славська, Л. І. Анциферова, О. Г. Асмолов, Ф. Ю. Василюк, І. С. Кон, Д. О. Леонт'єв, А. В. Петровський, В. А. Петровський, В. І. Слободчиков та ін.), зарубіжними психологами (А. Адлер, Ш. Бюлер, Е. Еріксон, А. Маслоу, Р. Мей, К. Роджерс, Г. Олпорт, Е. Фромм, К. Юнг та ін.).

Сутність і пошук шляхів формування та розвитку соціально-психологічної компетентності представлені у працях Т. Ю. Базарова, І. В. Бачкова, О. О. Бодальова, А. А. Деркача, Н. Є. Завацької, Е. Ф. Зеєра,

Ю. П. Зінченка, В. Н. Карандашева, Є. О. Клімова, А. К. Маркової, Ю. П. Поваренкова, Н. С. Пряжнікова Т. Л. Шугурової та ін. Аналіз літератури з проблеми показує складність та неоднозначність тлумачення як самого поняття соціально-психологічної компетентності, так і підходів до виокремлення її структури і механізмів формування. Тому існує нагальна необхідність системного теоретико-методологічного та емпіричного вивчення цієї проблеми.

Мета статті – розкрити структуру соціально-психологічної компетентності особистості

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Для розуміння сутності соціально-психологічної компетентності важливим є виокремлення її структури, компонентів, критеріїв та рівнів.

У структурі соціально-психологічної компетентності деякі дослідники виокремлюють такі компоненти: структурно-особистісний; діяльнісно-процесуальний; функціонально-особистісний [3].

Провідним у становленні соціально-психологічної компетентності називають структурно-особистісний компонент, оскільки саме він визначає амбіційність, рівень очікувань і домагань конкретного індивіда.

Об'єктивні функції самореалізації, саморегуляції, самоудосконалення містять в собі взаємодоповнюючі, взаємодіючі групи функцій, зокрема: самодіагностика, цільова самоорієнтація, самопроєктування, самоорганізація, самоформування, самокорекція, психосаморегуляція, самоконтроль, самоаналіз, самооцінка, самозахист, які є детермінантою формування соціально-психологічної компетентності та особистісної композиції соціально-ціннісних відношень [3].

Здатність особистості виконувати соціальні ролі на основі сформованої особистісної композиції соціально-ціннісних відношень і соціально-психологічної компетентності залежить від рівня самопізнання.

Шерег авторів (М. В. Бубер, М. А. Газищев, І. С. Кон, К. Н. Любуткін, В. В. Столін, В. Ш. Масленнікова, А. В. Мудрик, П. Н. Осіпов, Д. Б.Ельконін та ін.) визначає самопізнання як чинник саморозвитку, самовиховання і самоудосконалення.

Самопізнання – об'єктивний психічний процес пізнання людиною самої себе, своїх зовнішніх і внутрішніх характеристик, особливостей своєї взаємодії з зовнішнім світом, з іншими людьми. Продуктом діяльності з самопізнання є знання про себе і «образ Я» як фіксована сукупність цих знань. Самопізнання є творчим чинником, здатним впливати на ціннісно-сміслову структуру свідомості, і слугує умовою і засобом становлення соціально-психологічної компетентності, яка зумовлює ефективність процесу соціального становлення.

За допомогою процесу самопізнання формується структурно-особистісний компонент соціально-психологічної компетентності. За рівнем сформованості структурно-особистісного компонента можна оцінювати рівень соціально-психологічної компетентності.

У змісті індивідуально-особистісного компонента дослідники виокремлюють три показники: адекватність самооцінки і стійке позитивне самоставлення; вміння нести за себе відповідальність; вміння керувати власними процесами соціальної взаємодії [3].

Дослідники зазначають, що процес становлення соціально-психологічної компетентності краще починати з функціонально-особистісного компонента. Спочатку з урахуванням образу Я вибудовується образ бажаного майбутнього, опрацьовуються можливі життєві сценарії. Далі з урахуванням розроблених сценаріїв визначаються необхідні соціальні технології і оцінюється міра оволодіння індивідом цими технологіями. Така діяльність неминуче стимулює процес самопізнання, змінюючи і формуючи структурно-особистісний компонент соціально-психологічної компетентності [3].

Діяльнісно-процесуальний компонент розглядається в соціально-психологічних процесах і включає: процес діагностики, корекції та особистісного впливу на соціальні процеси в суспільстві, процес пізнання навколишнього світу і взаємодії з ним, комунікативний процес. Тому умовами ефективності становлення соціально-психологічної компетентності дослідники вважають: розробку змісту учбової діяльності, яка була орієнтована на побудову бажаного майбутнього; диференціацію методів на основі діагностики рівня сформованості структурно-особистісного компонента соціально-психологічної компетентності [3].

Дослідження соціально-психологічної компетентності передбачає визначення її критеріїв, показників і рівнів. Критерій визначається як «ознака, на основі якої здійснюється оцінка, визначення або класифікація чого-небудь, мірило оцінки» [2]. За своїм об'ємом поняття «критерій» ширше за поняття «показник» і останній є компонентом критерію, входячи до нього як складова.

Типологія критеріїв і показників соціально-психологічної компетентності в дослідженнях вітчизняних психологів досить різноманітна. Об'єктивною основою критеріїв виступають практичні справи і вчинки особистості. Виокремлюють якісно-діяльнісні критерії і показники діяльності і спілкування: авторитет суб'єкта комунікативної діяльності; задоволеність об'єктів впливу спілкуванням і спільною діяльністю; результати спільною діяльністю, оцінка відповідності суб'єктивних якостей особистості об'єктивним вимогам діяльності; міра виконання обов'язків тощо.

Суб'єктивну основу критеріїв складають самооцінка і спонуки діяльності. На їх основі виокремлюють особистісні критерії і показники: самооцінки особистісних якостей та індивідуально-психологічних особливостей; самооцінки здатності здійснювати результативну взаємодію з клієнтами, суспільством; спрямованість особистості.

А. В. Євсєєв проаналізував нормативну модель соціально-психологічної компетентності та виокремив такі критерії сформованості соціально-психологічної компетентності в кожному з її компонентів [1].

1.Критерії сформованості діяльнісно-процесуального компоненту соціально-психологічної компетентності: міра задоволеності співробітників і клієнтів спільною діяльністю, взаємостосунками з клієнтами і соціально-психологічним кліматом у колективі; рівень авторитету; самооцінка молодим спеціалістом міри його включеності до соціально-психологічних процесів, породжених його діяльністю;

- міра задоволеності спеціаліста своєю діяльністю, ефективністю взаємодії з оточуючими.

2.Критерії сформованості структурно-особистісного компоненту соціально-психологічної компетентності включають стиль роботи і керівництва спеціаліста.

3.Критерії сформованості функціонально-особистісного компоненту соціально-психологічної компетентності включають розвинені комунікативні уміння спеціаліста [1].

Серед критеріїв сформованості діяльнісно-процесуального компоненту соціально-психологічної компетентності можна виділити якісно-діяльнісні та особистісні критерії.

До якісно-діяльнісних критеріїв можна віднести задоволеність людей спільною діяльністю, яка розуміється як оцінно-емоційне ставлення всіх членів до змісту спільної діяльності, її соціально-психологічних умов, рівня внутрішньої організації. Вона породжена саме соціально-психологічною компетентністю спеціаліста, який у своїй діяльності активно враховує і використовує соціально-психологічні чинники. Іншим якісно-діяльнісним критерієм соціально-психологічної компетентності є авторитет спеціаліста [1].

Критерії сформованості структурно-особистісного компоненту включають мотиваційну сферу, професійні настанови, стилеві особливості діяльності спеціаліста і виявляються у вигляді стилів його роботи, керівництва, лідерства, позиції в колективі, позиції у взаємостосунках з оточуючими, стилю спілкування [1].

Особливо чітко А. В. Євсєєв визначає критерії сформованості функціонально-особистісного компоненту, оскільки і діяльнісно-процесуальний і структурно-особистісний компоненти соціально-психологічної компетентності найповніше виявляються в ньому.

Критеріями розвитку функціонально-особистісного компоненту є наступні: критерії сформованості гностичних здібностей - вміння усвідомлювати проблеми, задачі, способи вирішення і наслідки своїх дій і дій оточуючих; здатність визначати головну мету в кожному з соціально-психологічних процесів, до яких він включений у своїй діяльності; вивчення, аналіз і використання професійно необхідної для своєї діяльності літератури; критерії сформованості проектувальних здібностей: вміння проектувати довгострокові і короткострокові цілі, задачі тих, з ким відбувається взаємодія і свої задачі, враховуючи при цьому соціально-психологічні аспекти спільної діяльності; передбачати можливі труднощі при виконанні оточуючими

нагальних задач; прогнозувати і враховувати реакцію оточення на свої дії (мовленнєві та поведінкові) при здійсненні взаємодії; критерії сформованості конструктивних здібностей: уміння проектувати конкретні найближчі соціально-психологічні задачі, передбачити можливі перепони в розв'язанні задач; орієнтуватися в соціальних ситуаціях і регулювати соціально-психологічний клімат у суспільстві; обирати оптимальні шляхи виконання нагальних задач; критерії сформованості організаторських здібностей: уміння організовувати свою поведінку і діяльність у різноманітних умовах спільної діяльності; забезпечувати умови для вияву оточуючими ініціативи і активності у виконанні задач; критерії сформованості комунікативних здібностей: уміння орієнтуватися в різноманітних ситуаціях спілкування; забезпечувати ефективне спілкування з оточуючими; враховувати особливості аудиторії [1];

В залежності від сформованості компонентів соціально-психологічної компетентності, науковцями виділяються три рівні її становлення.

А. В. Євсєєв [1] виокремлює такі рівні соціально-психологічної компетентності. При цьому він виключає з розгляду низький рівень, оскільки принципи відбору до вищих закладів освіти не передбачають відбір абітурієнтів з низьким рівнем розвитку соціально-психологічних якостей. Тому автор пропонує розглядати задовільний, середній та високий рівні їх розвитку.

Висновки. Задовільний рівень соціально-психологічної компетентності характеризується такими показниками: задовільний рівень розвитку психічних процесів (мислення, пам'ять, уява, уважність, мова); задовільний рівень розвитку комунікативності; недостатній рівень сформованості рефлексивного компоненту (рефлексії, емпатії, ідентифікації); середня швидкість прояву комунікативних здібностей у процесі спілкування; помірна вираженість конструктивних здібностей; низька міра вираженості вміння організувати взаємодію з підлеглими.

Середній рівень соціально-психологічної компетентності характеризується середньою ефективністю взаємодії; середнім рівнем розвитку психічних процесів (мислення, пам'ять, уява, уважність, мова); середнім рівнем розвитку товарищескості; середнім рівнем сформованості рефлексивних здібностей; середньою швидкістю прояву комунікативних здібностей у процесі спілкування; достатнім набором способів взаємодії; вмінням керувати процесом взаємодії; середньою вираженістю конструктивних здібностей.

Високий рівень соціально-психологічної компетентності характеризується: високою ефективністю взаємодії, що забезпечує симпатії оточуючих людей до спеціаліста; високим рівнем розвитку психічних процесів; високим рівнем розвитку товарищескості; високим рівнем сформованості рефлексивних здібностей; високою швидкістю прояву комунікативних здібностей у процесі спілкування; широким набором способів взаємодії; вмінням керувати процесом спілкування; високою вираженістю конструктивних здібностей; яскраво вираженим умінням організувати взаємодію з оточуючими.

Список використаної літератури

1. Евсеев А. В. Формирование социально-психологической компетентности молодых руководителей: дис. ... канд. психол. наук: 19.00.05 / А.В.Евсеев - М., 1998. - 191 с.
2. Краткий психологический словарь / Сост. Л.А.Карпенко; под общ. ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. – М.: Политиздат, 1985. - 431 с.
3. Социальное становление студента среднего профессионального учебного заведения / Отчет о научно-исследовательской работе института среднего профессионального образования. – Выпуск 7. – Казань : ИСПО РАО, 2000. - С. 79-109.

Транслітерація

1. Evseev A. V. Formirovanie social'no-psihologicheskoy kompetentnosti molodyh rukovoditelej: Dis. ... kand. psihol. nauk: 19.00.05 / A.V.Evseev - M., 1998. - 191 s.
2. Kratkij psihologicheskij slovar' /Sost. L.A.Karpenko; pod obshch. red. A.V. Petrovskogo, M.G. YAroshevskogo. – M.: Politizdat, 1985. - 431 s.
3. Social'noe stanovlenie studenta srednego professional'nogo uchebnogo zavedeniya / Otchet o nauchno-issledovatel'skoj rabote instituta srednego professional'nogo obrazovaniya. – Vypusk 7. – Kazan': ISPO RAO, 2000. - S. 79-109.

Чуловский В.Е.

СТРУКТУРА СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ ЛИЧНОСТИ

В статье раскрыта структура социально-психологической компетентности личности. Показано, что высокий уровень социально-психологической компетентности характеризуется высокой эффективностью взаимодействия, обеспечивает симпатии окружающих людей; высоким уровнем развития психических процессов; высоким уровнем развития общительности; высоким уровнем сформированности рефлексивных способностей; высокой скоростью проявления коммуникативных способностей в процессе общения; широким набором способов взаимодействия; умением управлять процессом общения; высокой выраженностью конструктивных способностей; ярко выраженным умением организовывать взаимодействие с окружающими.

Ключевые слова: личность, компетентность, социально-психологическая компетентность.

Chulovsky V.E.

STRUCTURE OF SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL COMPETENCE OF THE PERSON

The article describes the structure of the socio-psychological competence of the individual. It is shown that a high level of socio-psychological competence is characterized by high efficiency of interaction, provides the sympathy of surrounding

people; High level of development of mental processes; High level of development of sociability; High level of formation of reflective abilities; High speed of communicative abilities in the process of communication; A wide range of ways to interact; The ability to manage the process of communication; High degree of constructive abilities; A pronounced ability to organize interaction with others.

Key words: *personality, competence, socio-psychological competence.*

УДК159.923.2

Швайкін С.А.

ОСОБЛИВОСТІ САМОСТАВЛЕННЯ У ХВОРИХ НА БРОНХІАЛЬНУ АСТМУ

У статті розглянуто поняття самоставлення, яке існує в різних формах і постійно перебуває в процесі безперервного розвитку. Обговорюється, що самоставлення хворих, як система самооцінок й емоційних ставлень до себе, формується крізь призму обмежених внаслідок хвороби можливостей. Встановлено, що самоставлення представлено на середньому рівні у групі здорових і хворих на бронхіальну астму. Порівнено і встановлено статистичні розбіжності самоставлення здорових і хворих, жінок і чоловіків. Враховуючи попередні публікації, порівнено емоційно-ціннісний компонент самоставлення який проявляє сенсоутворювальний мотив. Встановлено, що статистично кардіо-хворі і хворі на бронхіальну астму не відрізняються, але є сенсові відмінності, враховуючи проявлення шкал самоставлення: у хворих на бронхіальну астму мотив - «жити повним життям, контролюючи хворобу», у кардіо-хворих - «жити повним життям, не зважаючи хворобу». За шкалами самоставлення описані особливості досліджуваних середньої дорослості з захворюванням на бронхіальну астму: вони поважають себе, усвідомлюють багатство свого внутрішнього світу, духовності, задоволені собою, своїми досягненнями, відчувають свою компетентність і здатність вирішувати багато життєвих питань, в звичних для себе ситуаціях зберігають працездатність і впевненість в собі, оцінюють ряд своїх якостей високо, здатні викликати в інших глибокі почуття, вважають, що їх доля знаходиться у власних руках. Верогідно, особливості захворювання, поведінка хворого в момент приступу, нової життєвої ситуації та переживань, пов'язаних з хворобою відбилися на ставленні до себе самого.

Ключові слова: *самоставлення, особистість, середня дорослість, бронхіальна астма.*

Постановка проблеми. Як зазначають В. Онищук, Н. Гаврилова, упродовж останніх трьох десятиліть медична статистика констатує неухильне зростання неспецифічних захворювань дихальної системи, до яких належить бронхіальна астма [1],[2]. За останнє століття кількість хворих на бронхіальну